

ქალთა პოლიტიკური წარმომადგენლობა საქართველოში 1990-იანი წლების შემდეგ

ქეთევან ჩხეიძე

აბსტრაქტი

წინამდებარე სტატიაში მიმოხილულია ქალთა მონაწილეობა პოლიტიკაში, კონკრეტულად კი, საქართველოს ეროვნულ საპარლამენტო ორგანოში, საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, გარდამავალ და დემოკრატიული მშენებლობის პერიოდში, კერძოდ, 1990-იანი წლებიდან 2012 წლამდე. სტატია გამოავლენს ქალთა პოლიტიკაში მონაწილეობასთან დაკავშირებულ სირთულეებს, ანალიზებს იმ ფაქტორებს, რაც აყალიბებს ქალთა დაბალ პოლიტიკურ წარმომადგენლობას. ეს გულისხმობს, როგორც პოლიტიკური ისევე სხვა (სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული) ფაქტორების მიმოხილვას და ანალიზს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ დემოკრატიული განვითარების კვალდაკვალ ქალთა დაბალი წარმომადგენლობის ახსნა უნდა ვეძიოთ პოლიტიკურ პარტიებში და, ზოგადად, ფორმალური/პარტიული პოლიტიკის მახასიათებლებში. დამატებითი სპეციალური ზომების გარეშე, საქართველოს ათეულობით წლები დასჭირდება ქალთა მონაწილეობის მნიშვნელოვანი გაზრდისთვის.

საკვანძო სიტყვები: პოლიტიკა, ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობა, პოლიტიკური პარტიები, საარჩევნო სისტემა, დემოკრატია, კვოტები.

შესავალი

ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია პოსტსაბჭოთა საქართველოში, რამდენადაც ქალები ნაკლებად არიან წარმოდგენილი ფორმალურ პოლიტიკაში. უფრო კონკრეტულად, ეროვნულ საპარლამენტო ორგანოში ქალთა მონაწილეობა, მოყოლებული 1990-იანი წლებიდან 2012 წლამდე, მერყეობდა 6-12% ის ფარგლებში. ეს გასაკვირია, რამდენადაც ქალები განათლებული არიან საქართველოში, აქტიურად მონაწილეობენ სხვადასხვა სამოქალაქო აქტივიზმში და მნიშვნელოვნად არიან წარმოდგენილი არასამთავრობო სექტორში. თუმცა, მსგავსი ტენდენცია რომ პოლიტიკურ-ეკონომიკური გარდაქმნის პერიოდში, ქალები აღმოჩნდნენ ფორმალური პოლიტიკის მიღმა, სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებშიც შეინიშნება. მიუხედავად იმისა, რომ ამ დროის გაცხადებული მიზანი იყო დემოკრატიისკენ სვლა, ქალებმა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში მარგინალური ადგილი დაიკავეს ფორმალურ პოლიტიკაში და მათი წარმომადგენლობა ეროვნულ თუ რეგიონალურ დონეზე შემცირდა 5-10%-მდე (ჰაინენი 1997). უფრო მეტიც, აღმოსავლეთ ევროპის მაჩვენებელი ქალთა მონაწილეობის კუთხით ბევრად ჩამოუვარდებოდა დასავლეთ ევროპაში ქალთა პოლიტიკაში მონაწილეობის მაჩვენებელს (მათლანდი და მონთგომერი 2003).

ყოველივე ამის გათვალისწინებით, ეყრდნობა რა თვისობრივ მონაცემებს და მეორად წყაროებს, კვლევა თავს მოუყრის და აანალიზებს იმ ფაქტორებსა და გარემოებებს, რაც აყალიბებს და გავლენას ახდენს ქალთა მონაწილეობას ფორმალურ პოლიტიკაში.

ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობა საქართველოში პოსტსაბჭოთა პერიოდში

გარდამავალი პერიოდის ცვლილებებმა საქართველოს ყველა მოქალაქეზე იქონია გავლენა. ამ პერიოდში იყო სამოქალაქო ომი, კონფლიქტები ეთნიკურ ნიადაგზე, ეკონომიკური და პოლიტიკური სისტემების ჩამონგრევა და გარდაქმნის პროცესი. ამ ფონზე, დამოუკიდებელი სახელმწიფოს მშენებლობა, სოციალური, ეკონომიკური თუ პოლიტიკური ცვლილებები და დემოკრატიული ღირებულებების აღიარება გახანგრძლივდა. მნიშვნელოვანია ამ პროცესს სხვაკუთხიდანაც შევხედოთ, რამდენადაც გარდამავალი პერიოდი ანუ პოსტსაბჭოთა გარდაქმნის პერიოდი გენდერულად მგრძობიარე პროცესი იყო: ის სხვადასხვანაირად აისახა ქალებისა და კაცების ცხოვრებაზე. ხშირად ეს ასპექტი არ არის ხოლმე გამოკვლეული, რადგან ამ პერიოდში ფოკუსი ხშირად ეკონომიკური და პოლიტიკური განზომილებებია; თუმცა, გენდერული ურთიერთმიმართებების შესწავლით, სწორედ პოლიტიკური და ეკონომიკური რეალობის შეფასება და შესწავლაა შესაძლებელი (ვლიგმანი და გალი 1998).

მართლაც, სწორედ ეკონომიკური და პოლიტიკური გარდაქმნის პერიოდში, როდესაც ყალიბდებოდა ახალი პოლიტიკური რეალობა, ქალებმა მოირგეს ახალი როლები. ისინი იძულებული იყვნენ მოეძებნათ არსებობისთვის საჭირო სახსრები, აიღეს თავის თავზე ოჯახის მარჩენალის ფუნქცია, ზოგიერთი გაემგზავრა ემიგრაციაში სწორედ საარსებოს მოპოვების მიზნით. ასევე აქტიურად ჩაერთნენ სამოქალაქო სექტორში; თუმცა, ქალთა ეკონომიკურმა სტატუსმა დაიწია, რამდენადაც მათ უწევდათ დათანხმებულიყვნენ დაბალანაზღაურებად სამუშაოს, გადარჩენისთვის ხელი მოჰყიდეს მცირე ბიზნესს და თვითდასაქმებას. მიუხედავად იმისა, რომ ქალები ამ გზით ცდილობდნენ საარსებო წყაროს შექმნას, არათორმალურ საქმიანობაში ჩართვა მათ მოწყვლად და დაუცველ მდგომარეობაში აყენებდა და ქალები ეკონომიკურად და პოლიტიკურად გარიყული რჩებოდნენ (იმჰანიანი 2003; საბედაშვილი 2007).

გასათვალისწინებელია, რომ ქალებს ჰქონდათ კარგი განათლებისადმი ხელმისაწვდომობა და ამ კუთხით გენდერული განსხვავებები არ არსებობდა საბჭოთა დროს, თუმცა, მაინც არ არსებობდა ქალთა კრიტიკული მასა ფორმალურ პოლიტიკაში პოსტსაბჭოთა საქართველოში. არამედ, ამის საპირისპიროდ, გაიზარდა ქალთა მონაწილეობა სამოქალაქო სექტორში, ქალები აქტიურად შეუერთდნენ არასამთავრობო ორგანიზაციებს, გამოავლინეს დიდი სამოქალაქო აქტივობა სხვადასხვა გამოსვლებსა და დემონსტრაციებში მონაწილეობით. ქალები თვითონ იყვნენ დამფუძნებლები არასამთავრობო ორგანიზაციების, მაგრამ არ ნიშნავდა, რომ ეს აუცილებლად იყო ქალთა ან გენდერულ თანასწორობაზე ორიენტირებული საქმიანობა ან აქტივიზმი. არადა, ფემინისტური აქტივიზმი და ქალთა მოძრაობის და ჯგუფების კოორდინირება მნიშვნელოვანია ნებისმიერი ქალთა უფლებების საკითხისთვის, მათ შორის ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობის გასაძლიერებლად.

დემოკრატიული განვითარების გზაზე ქალთა აქტივიზმი და მობილიზაცია სხვადასხვანაირად გამოიხატა, თუმცა, ნებისმიერ შემთხვევაში, ამ გზაზე ქალების ადგილი ნაკლებად აღმოჩნდა ფორმალურ პოლიტიკაში, არადა, თითქოს ქალებმა იპოვეს სიახლე, ახალი სივრცე თავიანთი საჭიროებების წარმოსაჩენად და პატრიარქალური კულტურის მიმართ წინააღმდეგობის გამოსახატავად. მაშინ როცა ქალთა მობილიზაციამ სხვადასხვა ფორმა მიიღო, ადვოკატირება არც ისე მარტივი იყო ქალებისთვის და მათი აქტივიზმი ბევრ სირთულეს უკავშირდებოდა (რეგულსკა და გრაბოვსკა 2012).

ყოველივე ამასთან ერთად, საზოგადოებაში განმტკიცებული გენდერული ნორმები არ შეცვლილა - სოციალიზმი ხომ ნიშნავდა ქალების ორმაგ და სამმაგ დატვირთვას, ანაზღაურებადი საქმის და ოჯახზე ზრუნვის/დედობის შეთავსებას და ამ უკანასკნელის მხოლოდ ქალის მოვალეობად აღქმას (ვერდერი 1996; იშვანიანი 2003). ქალების ამგვარი გამოცდილება ნაკლებ დროს უტოვებდა მათ საჯარო საქმიანობისთვის. შესაბამისად, თითქოს ნორმა გახდა მამაკაცების მაღალი წარმომადგენლობა და დომინირება პოლიტიკაში და ქალების მაღალი წარმომადგენლობა სამოქალაქო სექტორში. ყოველივე ამასთან ერთად, საბჭოთა წყობის დანგრევის შემდეგ მოიშალა ყოველგვარი სოციალური სისტემა და სერვისი, რაც, პრინციპში, უმნიშვნელოვანესია ქალთა ფორმალურ საქმიანობაში ჩართვისთვის. გამართული სოციალური სისტემა შეუმსუბუქებდა ქალებს ტრადიციულ როლს და ოჯახზე ზრუნვის მოვალეობას. ყოველივე ამან კი ქალთა პოლიტიკაში ჩართვის მზაობა შეამცირა (რეგულსკა და გრაბოვსკა 2012; საბედაშვილი 2007; გალი და კლიგმანი 1998; ბრუნენბაუერი 2000).

საქართველო გარდამავალი დემოკრატიის ქვეყანაა. სხვადასხვა ქვეყნების მაგალითები ცხადყოფს, რომ ამგვარ დემოკრატიისკენ გარდამავალ გზაზე დომინირებენ კაცები, თითქოს ქალების ადგილი პოლიტიკაში არ იყოს (უეილენი 1993). მართლაც, გარდამავალი პერიოდის ამ სირთულეების ფონზე, პარლამენტში ქალთა წარმომადგენლობა არც ისე სახარბიელო იყო, კონკრეტულად, როგორც 1990-იანი წლების სხვადასხვა კვლევები მიუთითებს, საქართველოში პოლიტიკური პარტიების მხოლოდ 6%-ში ეკავათ ლიდერის პოზიციები და 1999 წლისთვის რეგისტრირებული პარტიიდან, ქალები ხელმძღვანელობდნენ მხოლოდ 5%-ს. ზოგადად, ქალთა წარმომადგენლობა ლიდერულ პოზიციებზე 1998-2001 წლებში დაახლოებით 9-11%-მდე მერყეობდა; გარდა ამისა, პოლიტიკურ პარტიებს არასაკმარისად ჰქონდათ აღიარებული დემოკრატიული ღირებულებები, ისევე როგორც არ ჰქონდათ მკაფიოდ განსაზღვრული პარტიული იდეოლოგიები (ხომერიკი და ჩუბინიძე 1998; ხომერიკი და მურუსიძე 2002). მის მსგავსად, 2000-იანი წლების შემდგომაც პოლიტიკური პარტიების მიდგომები აჩვენებს მსგავს პრობლემებს და რომ ამასთან ერთად ქალებს ნაკლები მხარდაჭერა აქვთ პარტიების მხრიდან. ქალები, მიუხედავად იმისა, რომ აქტიურად მონაწილეობენ პოლიტიკურ პარტიებში, სიებში ნაკლებად ხვდებიან ან იკავებენ უკანა პოზიციებს.

პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოში, 1990-იან წლებში ქალთა დაბალი პოლიტიკური წარმომადგენლობა შესაძლოა აიხსნას სამი ფაქტორის ურთიერთქმედებით: საბჭოთა დროის კულტურული ნორმების გავლენა, გენდერული როლების განმტკიცება და ქალების გააქტიურება სამოქალაქო სექტორში (გალიგანი და კლავერო 2008). საქმე იმაშია, რომ, მართალია, არსებობდა ფორმალური თანასწორობა საბჭოთა დროს, ქალებს მაინც უწევდათ ანაზღაურებადი მუშაობა და ასევე საოჯახო საქმეების/მოვალეობების შესრულება. ანუ ამ პერიოდში კაცების-

თვის არაფერი შეიცვალა და ეს განმტკიცებული მოვალეობები და შრომის გენდერული დაყოფა გაგრძელდა ასევე პოსტსაბჭოთა პერიოდშიც. შესაბამისად, უფრო ადვილი იყო კაცებისთვის დარჩენილიყვნენ საჯარო სფეროში და არ აეღოთ პასუხისმგებლობა საოჯახო საქმიანობაზე, მაშინ, როცა ქალებს საოჯახო საქმეც დააწვით გარდამავალი პერიოდის სირთულეებთან ერთად, კანონმდებლობა კი არ ისახავდა მიზნად მათ ხელშეწყობას, არც საჯარო და პოლიტიკურ სფეროში მონაწილეობის კუთხით. მიუხედავად იმ ცვლილებებისა, რაც მოიტანა სისტემის რღვევამ და ახალმა ეკონომიკურმა და პოლიტიკურმა წყობამ, შრომის გენდერული განაწილება არ შეცვლილა და ოჯახზე და შვილებზე ზრუნვა ისევ ქალის უმთავრეს მოვალეობად და პასუხისმგებლობად რჩებოდა (ბრანბაუერი 2000). შესაბამისად, პატრიარქალური ნორმების გაძლიერებას, ისევე როგორც იმ ფაქტს, რომ ქალებს საბჭოთა პერიოდშიც კი არ ეკავათ მნიშვნელოვანი პოზიციები პოლიტიკურ პარტიებში, შედეგად მოჰყვა ქალების უმნიშვნელო მონაწილეობა პოლიტიკაში პოლიტიკური-ეკონომიკური გარდაქმნის პერიოდში (მონთგომერი და მათლანდი 2003; რეგულსკა და გრაბოვსკა 2012).

ყოველივე ამის გათვალისწინებით, საფიქრებელია, რომ სოციალური, პოლიტიკურ-ეკონომიკური და კულტურული ფაქტორები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ქალთა წარმომადგენლობაზე, განსაკუთრებით, ეროვნულ საკანონმდებლო დონეზე. თუმცა არის ასევე სხვა ფაქტორები, რაც ასევე მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობის ხარისხზე.

ფორმალური პოლიტიკის ფაქტორები

საქართველოში 2003 წელს მნიშვნელოვანი ცვლილება მოხდა ვარდების რევოლუციის სახით, რაც საფუძვლად დაედო დემოკრატიული ღირებულებების აღიარებას, სხვადასხვა რეფორმების განხორციელებას და ევროატლანტიკურ ორგანიზაციებში/გაერთიანებებში ინტეგრაციისთვის გადადგმულ ნაბიჯებს. თუმცა, ამ პერიოდში ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობის კუთხით წინსვლა არ მომხდარა. 2004 წლის პარლამენტში ქალთა წარმომადგენლობა შეადგენდა 9,4%-ს (235 წევრიდან), 2008 წელს კიდევ უფრო შემცირდა ეს მაჩვენებელი და მხოლოდ 6% შეადგინა 150 წევრიან პარლამენტში და 2012 წელს დაახლოებით 11,3%-მდე გაიზარდა.

ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობაზე მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს პოლიტიკურ პარტიებს და პარტიის მახასიათებლებს, რამდენადაც პარტიები ფორმალურ პოლიტიკაში მონაწილეობის ძირითადი საშუალებაა. 2010 წლისთვის საქართველოში 200-ზე მეტი პოლიტიკური პარტია იყო დარეგისტრირებული; თუმცა, აქტიური იყო მხოლოდ რამდენიმე და საზოგადოების ინფორმირებულობა და ცნობიერება მათ პროგრამებზე, იდეოლოგიასა თუ საქმიანობაზე ნაკლებად იყო ცნობილი. ასევე, პარტიები არ იყვნენ საკმარისად მომწიფებული, უფრო არათანმიმდევრული იყო მათი საქმიანობა. როდესაც პოლიტიკური პარტიები არ ან ვერ აცნობიერებენ ქალთა ჩართვის და მონაწილეობის აუცილებლობას, ეს, ერთი მხრივ, გავლენას ახდენს ქალთა წარმომადგენლობაზე და მეორე მხრივ, მიუთითებს პარტიის დემოკრატიულობის ხარისხზე (ბაგრატია და ბადაშვილი 2011).

ამავე პერიოდისათვის, წამყვანი პოლიტიკური პარტიების ანალიზი აჩვენებს, რომ მათ ლიდე-

რებს, თუმცა გაცხადებული ჰქონდათ ან აქვთ მხარდაჭერა ქალთა ჩართულობის მიმართ, ისევე როგორც გენდერული თანასწორობის მიმართ, მათი მხრიდან ქმედითი ნაბიჯები არ გადადგმულა ამ მხარდაჭერის განსახორციელებლად. პოლიტიკური პარტიების მიდგომა გენდერული თანასწორობის და ქალთა უფლებების თუ პოლიტიკური წინსვლის მიმართ იყო არათანმიმდევრული და არასიტემატური.

არცერთ პოლიტიკურ პარტიას წესდებაში არ აქვს მინიშნება გენდერული თანასწორობის უზრუნველყოფაზე პარტიის შიგნით (ბაგრატია და ბადაშვილი 2011). თუმცა, მიუხედავად ამისა, შეიძლება გამოიყოს პოლიტიკური პარტიების ორი ტიპი: პარტიები, რომელთაც არ გააჩნიათ არანაირი ბერეტი გენდერული თანასწორობის უზრუნველსაყოფად და ქალთა და კაცთა თანაბარი მონაწილეობის ხელშესაწყობად; და პარტიები, რომელთაც აქვთ გარკვეული მიდგომა, ან სტრატეგია, ან მიმართულება ან დანაყოფი ქალთა მონაწილეობის ხელშესაწყობად. ამ უჯანასწოვრულ შემთხვევაში, მაშინ, როდესაც სტრატეგიული მიდგომა ქალთა ჩართულობის მიმართ არ აქვთ პარტიებს, ქალთა პოზიციონირება და წარმომადგენლობა პარტიაში არ იყო ძლიერი (ბაგრატია და ბადაშვილი 2011).

თუ 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნებს შევხედავთ გენდერულ ჭრილში, ქალები შეადგენდნენ რეგისტრირებული კანდიდატების 28,7%, თუმცა იმ დროისათვის ორივე წამყვან პოლიტიკურ პარტიას ყველაზე ნაკლები ქალი ყავდა სიაში ნომინირებული (ბაგრატია 2013). ასევე, საგულისხმოა, რომ 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნებში ქალთა წარმომადგენლობა გაორმაგდა და თუ 2008-2012 წლების პარლამენტში 6% იყო, 2012 წლის არჩევნების შედეგად მათი წარმომადგენლობა ეროვნულ საკანონმდებლო ორგანოში 12%-მდე გაიზარდა და ქალებმა მეტი ადგილი დაიკავეს როგორც პროპორციული, ისე მაჟორიტარული წესით არჩევისას. ამასთან მიმართებაში, გასათვალისწინებელია საარჩევნო სისტემა, როგორც ერთ-ერთი ფაქტორი გენდერულად დაბალანსებული პარლამენტის მისაღებად (მათლანდი 2005).

საქართველოში მიღებულია შერეული საარჩევნო სისტემა, რაც გულისხმობს პროპორციული წესით, ანუ პარტიული სიით და მაჟორიტარული წესით არჩევას ეროვნულ საკანონმდებლო ორგანოში. საარჩევნო სისტემის რეგულირება, შესაძლოა, გახდეს ერთ-ერთი მექანიზმი, რაც ხელს შეუწყობს ან ხელს უშლის გენდერულად დაბალანსებულ პოლიტიკურ შემადგენლობას სხვადასხვა დონეზე (მათლანდი 2005). ამ მოსაზრებით, შესაძლოა, არსებობდეს უფრო ეფექტური სისტემა, რაც ქალების მონაწილეობას შეუწყობს ხელს და ნაკლებ სივრცეს დაუტოვებს პოლიტიკურ მოთამაშებს პოლიტიკაში გენდერულად დაუბალანსებელი მონაწილეობისთვის (ნორისი 1997; ჰექსტონი და კუნოვიჩი 2003; კოლი 1997; კოლი 2010). საქართველოს შემთხვევაშიც არის განსხვავება პროპორციულ და მაჟორიტარული სისტემას შორის ქალთა წარმომადგენლობის კუთხით, რამდენადაც, პროპორციული სისტემა უფრო მეტ შესაძლებლობას იძლევა ქალთა მონაწილეობისთვის, თუმცა, პარტიები ხშირად ნაკლებ ინტერესს და მხარდაჭერას გამოხატავენ ქალების მიმართ და მათ სიის ბოლოში ათავსებენ. ამიტომ, გამართული პროპორციული სისტემა მნიშვნელოვანია გენდერული ბალანსის მისაღწევად, მაშინ, როცა, მაჟორიტარული სისტემის შემთხვევაში ისეთი კანდიდატის იდენტიფიცირება ხდება, რომელიც ავტორიტეტით სარგებლობს თემში/საზოგადოებაში, გააჩნია კონტაქტები და რესურსები - ხშირ შემთხვევაში ასეთები არიან კაცები. ამასთან, კაცები უფრო ძლიერ და კონკურენტუნარიან კანდიდატებად მიიჩნევიან, ამიტომ ეს ზრდის მათი არჩევის ალბათობას (მათლანდი 1998; კოლი 2010).

ადიარებულია რამდენიმე მნიშვნელოვანი მახასიათებელი პარტიის დონეზე, რაც გავლენას ახდენს ქალთა წარმომადგენლობაზე პოლიტიკაში; პარტიის ორგანიზება და სტრუქტურა, პარტიის იდეოლოგია დაკავშირები ქალთა ორგანიზაციებთან და ქალთა უფლებების აქტივისტები პარტიის შიგნით, პარტიის წესები და რეგულაციები (კოლი 2010). აღსანიშნავია, რომ საქართველოს მაგალითზე პარტიებს არ გააჩნიათ ძლიერი სტრუქტურა და ძალაუფლება ხშირად არაპროპორციულად არის გადაწინაწილებული - მხოლოდ ლიდერებზე. შესაბამისად, ლიდერის სურვილზე და ნებაზეა უფრო მეტად დამოკიდებული ეყოლება თუ არა პარტიას შემადგენლობაში ქალები. ეს მიუთითებს, რომ პარტიები ცენტრალიზებულად იმართება, რაც, განსაკუთრებით, კიდევ უფრო ნეგატიურად აისახება ქალთა ჩართულობაზე, როცა პარტიებს არ აქვთ წესები და რეგულაციები, რაც დაავალდებულებდა მათ გენდერულად დაბალანსებულ მიდგომას. ამას კიდევ ის აძლიერებს, რომ პოლიტიკურ პარტიებს, ზოგადად, არ აქვთ პარტიაში წევრთა რეკრუტირების მკაფიო და გამჭირვალე მექანიზმი.

დასავლეთ ევროპაში ქალთა ჩართულობა ბევრ პოლიტიკურ პარტიაში იდეოლოგიით იყო განპირობებული, რასაც ასევე ცალსახად ვერ ვიტყვით საქართველოს მაგალითზე. თვითონ ქალების ჩართულობისთვის იდეოლოგიას არასდროს უთამაშია მნიშვნელოვანი როლი, რამდენადაც პარტიები არ არიან საკმარისად მომწიფებული და არ აქვთ მკაფიოდ ჩამოყალიბებული იდეოლოგიური მიმართულება. შესაბამისად, მათი თანამშრომლობაც ქალთა უფლებების საკითხებზეც ქაოტური იყო, განსაკუთრებით 2014 წლამდე. აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს უახლეს ისტორიას ახსოვს რამდენიმე ქალი ლიდერი, მათ შორის პრეზიდენტის მოვალეობის შემსრულებელი და პარლამენტის სპიკერი, ისინი ნაკლებად ყოფილან გენდერულად მგრძობიარე და სოლიდარულები სხვა ქალების მიმართ, თითქმის ვერ აცნობიერებდნენ სხვადასხვა გარემოებებს, რაც დაბრკოლებას წარმოდგენდა ქალებისთვის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობისთვის.

შესაბამისა, სხვადასხვა გარემოებაა გასათვალისწინებელი, ქალთა პოლიტიკური წარმომადგენლობის გასაანალიზებლად, მათ შორის კულტურული ასპექტი და მკაფიოდ განსაზღვრული გენდერული როლები, ასევე სოციო-ეკონომიკური კონტექსტი დემოკრატიული გარდაქმნის პროცესში და პოლიტიკური ფაქტორები საარჩევნო სისტემის თუ პოლიტიკური პარტიების დონეზე.

გენდერული თანასწორობის პოლიტიკა და დებატები კვოტების შესახებ

1995 წელი მნიშვნელოვანი იყო გენდერული თანასწორობის ხელშეწყობის კუთხით, როდესაც პეკინში გაიმართა ქალთა საკითხებისადმი მიძღვნილი მე-4 საყოველთაო კონფერენცია, სადაც მონაწილეობა მიიღეს არასამთავრობო ორგანიზაციების და სამთავრობო უწყებების წარმომადგენლებმა და მიღებულ იქნა პეკინის მოქმედებათა პლატფორმა. ეს იყო, ერთი მხრივ, მნიშვნელოვანი მომენტი და ინსპირაცია სამოქალაქო საზოგადოებისთვის, რათა გენდერული თანასწორობა და ქალთა უფლებები გამხდარიყო მათი მოქმედების მიზანი, და, მეორე მხრივ, ასევე პოლიტიკის შემუშავების კუთხით.

1998 წელს საქართველოში შეიქმნა ქალთა წინსვლის ხელშეწყობის კომისია, რომლის გაცხადებული მიზანი იყო ქალთა გაძლიერების ხელშეწყობა. შემუშავდა ასევე შესაბამისი სამოქმედო გეგმა, თუმცა მისი განხორციელება ფაქტიურად არ მომხდარა (საბუღაშვილი 2007).

მოგვიანებით, კომისია ჩანაცვლდა გენდერული თანასწორობის უწყებათაშორისი საკოორდინაციო საბჭოთი, რომელიც 2004 წლიდან აღარ მოქმედებდა. ამ პერიოდში, ვარდების რევოლუციის შემდეგ, ჩამოყალიბდა პარლამენტთან არსებული გენდერული თანასწორობის საკონსულტაციო საბჭო. მისი წევრები იყვნენ პარლამენტარები და რამდენიმე არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი. საბჭომ 2003-2012 წლებში ბევრ მნიშვნელოვან საკანონმდებლო ინიციატივას დაუჭირა მხარი. 2006 წელს მიღებულ იქნა გენდერული თანასწორობის კონცეფცია, მოგვიანებით ასევე მოხდა ოჯახში ძალადობის შესახებ კანონის მიღება, 2010 წელს კი დამტკიცდა კანონი გენდერული თანასწორობის შესახებ. ამ პერიოდზე დიდ იმედებს ამყარებდნენ ქალთა ჯგუფების წარმომადგენლები, რამდენადაც დემოკრატიული წინსვლისკენ ძვრები შეინიშნებოდა. თითქოს გენდერული თანასწორობის დისკურსი შემოვიდა ქართულ პოლიტიკურ რეალობაში, რამდენადაც ადგილობრივ, ეროვნულ კანონმდებლობამდე ასევე არსებობდა ის საერთაშორისო კონვენციები, რასაც საქართველო აღიარებდა. თუმცა, არ მომხდარა ამ კანონმდებლობის სათანადოდ განხორცილება და პრაქტიკაში დანერგვა და სათანადო ადამიანური თუ ფინანსური რესურსის და პოლიტიკური ნების გამოხატვა (ჩხეიძე 2010).

გენდერული თანასწორობის კანონი მოიცავს ქალსა და კაცს შორის თანასწორობის შესახებ დებულებებს სხვადასხვა სფეროში, მათ შორის გენდერული სტატისტიკის წარმოებას, გენდერული თანასწორობის უზრუნველყოფას შრომით ურთიერთობებში, განათლების და მეცნიერების სფეროში, თანაბარ მისაწვდომობას საინფორმაციო რესურსებზე, გენდერული თანასწორობის უზრუნველყოფას სოციალური და ჯანმრთელობის დაცვის სფეროებში, გენდერული თანასწორობის უზრუნველყოფას ოჯახურ ურთიერთობებში და ხმის მიცემის თანაბარ უფლებას (კანონი გენდერული თანასწორობის შესახებ 2010). თუმცა, კანონი კონკრეტულად არაფერს ამბობს რაიმე ქმედებებსა ან ზომებზე ქალთა და კაცთა თანაბარი მონაწილეობის უზრუნველსაყოფად. შესაბამისად, თუმცა გენდერული თანასწორობის კანონი მთავარი დოკუმენტია ეროვნულ დონეზე, პოლიტიკური მონაწილეობის მხრივ, ის არც თუ ისე ძლიერი დოკუმენტია და ამ დრომდე არ უთამაშია გადამწყვეტი როლი ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობის გაზრდაში.

2011 და შემდეგ 2013 წელს საქართველოს ორგანულ კანონში მოქალაქეთა პოლიტიკური გაერთიანების შესახებ შევიდა ცვლილება, რომლის მიხედვითაც პოლიტიკური პარტიები, რომელთაც ეყოლებოდათ მეტი ქალი პარტიულ სიებში, მიიღებდნენ გაზრდილ (30%) დაფინანსებას. თუმცა, მომდევნო 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნებში ამ ცვლილებას შედეგი არ გამოუღია.

შესაბამისად, მიუხედავად იმისა, რომ გენდერული თანასწორობის პოლიტიკის მხრივ მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა საქართველოში დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობის გზაზე, მათი განხორციელება არასაკმარისად ხდებოდა, ხოლო ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობის გაზრდის კუთხით, ეს ქმედებები არ აღმოჩნდა საკმარისი.

ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობის გაზრდისთვის უფრო მდგრადი და ქმედითი პოლიტიკის გასატარებლად რამდენიმე ინიციატივას ჰქონდა ადგილი პოსტსაბჭოთა საქართველოში; თუმცა, პარტიების თანამშრომლობა ქალთა უფლებებზე მომუშავე ორგანიზაციებთან ამ თემაზე თითქმის არ არსებობდა, განსაკუთრებით ადრეულ გარდამავალ პერიოდში. ჯერ კიდევ 2007 წელს შეგროვდა საკმარისი ხელმოწერები, რომ ინიცირებულიყო საკანონმდებლო ცვლილება გენდერული

კვოტების შესახებ, რათა ქალების კრიტიკული რაოდენობა ყოფილიყო წარმოდგენილი ეროვნულ საკანონმდებლო ორგანოში. თუმცა, საკმარისი პოლიტიკური ნება არ აღმოჩნდა და, შესაბამისად, ჩავარდა ეს ინიციატივა. აღნიშნული ცვლილების ავტორები იყვნენ ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები. მოგვიანებით, დაახლოებით 2012 წლიდან, ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობის საკითხი ასევე დადგა საერთაშორისო ორგანიზაციების დღის წესრიგში. მათი ინიციატივით შეიქმნა საკოორდინაციო/სამუშაო ჯგუფი ქალთა პოლიტიკურ მონაწილეობაზე, რომლის მთავარი მიზანი სწორედ რომ პოლიტიკაში ქალთა წარმომადგენლობის გაზრდა იყო. მოახლოებული 2016 წლის საპარლამენტო არჩევნებისთვის მომზადდა გენდერული კვოტების პროექტი ქალთა პოლიტიკაში წარმომადგენლობის გაზრდის მიზნით; თუმცა, ისევ გამოვლინდა არასაკმარისი პოლიტიკური ნება და კვოტების მოწინააღმდეგეები უფრო მეტი აღმოჩნდნენ, ვიდრე მომხრეები.

კვოტა ქალთა პოლიტიკაში მონაწილეობის ერთ-ერთი მექანიზმია/საშუალებაა, რომელიც შედეგს მცირე დროში იძლევა. პოლიტიკურ სფეროში გენდერული კვოტა გულისხმობს ქალთა წარმომადგენლობის გაზრდას სხვადასხვა დონეზე. კვოტების გათვალისწინება ხდება კანონებში, ან ზოგიერთ შემთხვევაში - კონსტიტუციაშიც კი. ნებაყოფლობითი კვოტა შესაძლოა პარტიებმა თავად დანერგონ და პარტიის დონეზე თავად ისარგებლონ - ანუ დააწესონ გარკვეული წესები თანაბარი მონაწილეობის უზრუნველსაყოფად პარტიების დონეზე, მაშინ, როცა კანონი არ ავალდებულებს მათ ამის გაკეთებას (დალერუპი 2005). თუმცა, საქართველოში პოლიტიკურ ლიდერებს შორის კვოტების მიმართ არაერთგვაროვანი დამოკიდებულებაა, თვითონ ქალ პოლიტიკოსებშიც კი. კვოტის მოწინააღმდეგეთა არგუმენტები ძირითადად ეხება იმას, რომ კვოტები ხელოვნურია და მათი შემოღება პოლიტიკური პარტიების ცხოვრებაში უხეში ჩარევაა და რომ ქალები, მიუხედავად კომპეტენციისა, მოხვდებიან პოლიტიკაში. ქალი პოლიტიკოსები საჭიროდ თვლიან მეტი ქალის არსებობას პოლიტიკაში, თუმცა, ნაკლებად უჭერენ მხარს სპეციალურ ზომებს და თვითონაც ნაკლებად აქტიურობენ ამ კუთხით.

მართლაც, ბევრ პოსტსოციალისტურ ქვეყანაში ქალი პოლიტიკოსები მართალია აცნობიერებენ ქალების ჩართვის საჭიროებას, მაგრამ თავს არიდებენ ამ საკითხის მიმართ ინიციატივის გამოვლენას (გალიგანი და კლავერო 2003). საფიქრალია, რომ კვოტების მიმართ ამგვარი დამოკიდებულება უკავშირდება სწორედ უახლოეს საბჭოთა წარსულს და უკვე ამ სისტემის მოშლის შემდეგ კვოტასაც უგულებელყოფენ, როგორც საბჭოთა პრაქტიკას. მიუხედავად ქალთა ორგანიზაციების მიერ საკითხის წამოწევისა, ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობა და კვოტები მაინც რჩება ვიწრო წრის ინტერესის საგნად. ის ჯერ არ გამხარა საჯარო დებატების საგანი, რომ მასზე მთელ საზოგადოებას ემსჯელა და დაენახა პრობლემა. პოლიტიკური პარტიების ცნობიერება და მგრძნობელობა გაიზარდა ამ მხრივ, თუმცა მაინც არ ხდება ქალის რესურსის საკმარისად აღქმა და ქალის, როგორც მამაკაცთან გათანაბრებულ ძალად აღიარება.

მიუხედავად იმისა, რომ დემოკრატია ხელს უნდა უწყობდეს ქალების პოლიტიკურ სფეროში ჩართვას, ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობის საკითხი არც 2003 წლიდან განხორციელებული დემოკრატიული პროცესების შემდგომ გადაწყვეტილა დადებითად. დემოკრატია ყოველთვის არ მოაქვს ყველა ჯგუფისთვის, მათ შორის ქალებისთვის, წინსვლა და მათ მიერ უფლებების სრულად გამოყენება, შესაძლოა, არ მოხდეს. გარდამავალ პერიოდში ქალებისთვის გარემოარყოფილა ხელშემწყობი, რომ პოლიტიკური უფლება სრულად გამოყენებინათ (გარდა ხმის მიცემისა).

ადამიანის უფლებების დაცვას და პოლიტიკურ სივრცეში გამოტანას ხელს უწყობს სამართლიანი დებატების არსებობა, რასაც ადგილი ჰქონდა ზოგიერთი გარდამავალი დემოკრატიის ქვეყანაში (უოლში 2011). სამართლიანი დებატები შესაძლებლობას იძლევა სხვადასხვა დონეზე ფართოდ გააქვრდეს პრობლემა, გაიმართოს დისკუსია და საკითხი არ დარჩეს მხოლოდ ვიწრო წრის განსჯის საგანი. ცხადია, მხოლოდ დებატები ვერ უზრუნველყოფს პრობლემის მოგვარებას, თუმცა პოლიტიკურ დღის წესრიგს განსაზღვრავს, მით უმეტეს, როცა ეს ხდება ფართო საზოგადოების ინტერესის დასაცავად (უოლში 2011).

დასკვნა

როგორც ამჟამად, ქალთა დაბალ პოლიტიკურ მონაწილეობას რამდენიმე ფაქტორი განაპირობებდა პოსტსაბჭოთა საქართველოში. მიუხედავად იმისა, რომ ქალები იყვნენ აქტიურები და ცდილობდნენ თვითრეალიზების გზების მოძებნას, ფორმალური პოლიტიკა ამის ნაკლებ შესაძლებლობას იძლეოდა. ტრადიციული შეხედულებები ქალის როლის და მოვალეობების შესახებ კიდევ უფრო განმტკიცდა ნაციონალურ დისკურსში დამოუკიდებელი ერი-სახელმწიფოს შენების პროცესში. ეს როლი ყოველთვის არსებობდა, თუმცა კიდევ უფრო გაძლიერდა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, განსაკუთრებით, როცა სხვადასხვა ფაქტორების გავლენა გაძლიერდა. ასევე, მოშლილი სოციალური სამსახური არანაირად არ უწყობდა ხელს ქალებს, რომ შემსუბუქებულიყო მათი ტვირთი, რაც, შესაბამისად, ნაკლებ დროს უტოვებდა მათ საჯარო და ფორმალური საქმიანობისთვის. ამგვარ პირობებში უფრო მოქნილი იყო არასაჯარო სფეროში, სამოქალაქო სექტორში და მცირე ბიზნესში ქალების ჩართვა, რაც მათ პირად და საჯარო სფეროებს შორის არსებულ საზღვარს გაათვრთვებდა და მათი საქმიანობის ფორმალურ დაყოფას შეამცირებდა.

პოლიტიკური სფეროს მხრიდან არანაირი მხარდაჭერა არ გამოვლინდა ამ დრომდე ქალთა მონაწილეობის გასაზრდელად: დემოკრატიული განვითარების გზაზე დაბრკოლებებს ქმნის ზოგიერთი მახასიათებელი და ფაქტორი პარტიების დონეზე, როგორცაა ლიდერის და ძალაუფლების გადანაწილება, პარტიის დემოკრატიულობის ხარისხი, პარტიის რეგულაციები და პოლიტიკა და ა.შ. ამ ფონზე, მართალია, გაძლიერდა კოორდინაცია არაფორმალური პოლიტიკის აქტორების მხრიდან, მაგრამ ქალთა მონაწილეობისთვის გადაუდებელი ზომების მიღება მაინც ვერ გახდა პოლიტიკური ლიდერების და ზოგადად, პოლიტიკის ერთ-ერთი მთავარი საკითხი. გარდა ამისა, საქართველოში მიღებული საარჩევნო სისტემაც თავისებურად წარმოადგენს ერთგვარ დაბრკოლებას, რაც არც თუ ისე დიდ საფუძველს ქმნის გენდერულად დაბალანსებული პარლამენტის თუ ადგილობრივი მმართველობის მისაღებად.

მნიშვნელოვანია, რომ ყველა ეს ფაქტორი არ არსებობს დამოუკიდებლად, არამედ ურთიერთმომართებაში განიხილება და წარმოადგენს რეალურ დაბრკოლებას ქალებისთვის. ბოლო ორი დეკადის განმავლობაში ქალების პოლიტიკაში ჩართულობის მხრივ მნიშვნელოვანი წინსვლა არ შეინიშნება და დამატებითი სპეციალური ზომების გარეშე, ამ პრობლემის აღმოფხვრა რთული და ხანგრძლივი პროცესი იქნება.

ბიბლიოგრაფია

- Bagratia, Tamar. 2013. Gender Analysis of 2012 Parliamentary Elections. Tbilisi: NIMD
- Bagratia, Tamar and Medea Badashvili. 2011. „Development of Intraparty Democracy from Gender Perspective” Intraparty Democracy and Local Governance, Tbilisi: NIMD:7-33
- Brunnbauer, Ulf. 2000. „From Equality Without Democracy to Democracy Without Equality”. South East Europe Review, 3:151-168
- Caul, Miki. 2010. Women’s Representation in Parliament: the Role of Political Parties. In Women, Gender and Politics: A Reader, ed. Krook, M. L. and Schilds. Oxford: Oxford University Press
- Chkheidze, Ketevan. 2010. „Gender Politics in Georgia”. Caucasus Analytical Digest. 21:2-5
- Dahlerup, Drude. (2005). Increasing Women’s Political Representation: New Trend in Gender Quotas. In Women in parliament, beyond numbers, (revised edition).ed. Julie Ballington and Azza Karam. Stockholm: International IDEA
- Heinen, J. 2006. Clashes and Ordeals of Women’s Citizenship in Central and Eastern Europe, In Women and Citizenship in Central and Eastern Europe, redactori Jasmina Lukic, Joanna Regulska and Darya Zavirsek, Ashgate Publishing
- Ishkanian, A. 2003. „Gendered Transitions: The Impact of Post-Soviet Transition on Women in Central Asia and the Caucasus”. Perspectives on Global Development and Technology 2(3):465-496
- Khomeriki, Lela and S. Murusidze. 2002. Women’s Participation in Political Parties. Gender Problems in Georgia. Tbilisi: CIEI
- Khomeriki, Lela and Nino Chubinidze. 1998. ”Women in Political Parties of Georgia”. Directory of Political Parties. Tbilisi: International Center for Civic Culture
- Law of Georgia on Gender Equality. 2010.
- Matland, Richard E. 1998. Women’s Representation in National Legislature: Developed and Developing Countries. Legislative Studies Quarterly, 23(1), 109-125
- Matland, Richard E. and K.A. Montgomery. 2003. Women’s Access to Political Power in Post Communist Europe. Oxford: Oxford University Press
- Matland, Richard 2005. „Enhancing Women’s Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems”. In Women in Parliament Beyond Numbers, A Revised Edition, რედაქტორი Julie Ballington and Azza Karam, Stockholm: International IDEA

Norris, Pippa. 1997. „Choosing Electoral System, Majoritarian and Mixed Systems. „International Political Science Review, 18 (3), 297-312

Parliament of Georgia. 2006. The State Concept on Gender Equality. Retrieved 5 September <http://www.parliament.ge/files/gender/Conc.pdf>

Parliament of Georgia. 2009. Organic Law on Political Unions of Citizens. Retrieved 21 March 2016 from <http://aceproject.org/ero-en/regions/europe/GE/organic-law-of-georgia-on-political-union-of/view>

Patariaia, Baia. 2015. Georgian Politics Without Women – Quotas as a Solution to the Problem, Policy Brief. Open Society Georgia Foundation. Retrieved March 22 from http://www.osgf.ge/files/2015/Publication/EU-Georgia%20Association%20Angarishi_A4_3.pdf

Paxton, Pamela and Sheri Kunovich. 2003. Women’s Political Representation: the Importance of Ideology. Social Forces. 82 (1), 87-113

Regulska, Joanna and Magda Grabowska. 2012. „Social Justice, Hegemony and Women’s Mobilization”. In Justice, Hegemony and Mobilization: Views from Central/Eastern Europe and Eurasia, ed. J. Kubik and A. T. Linch, NY:NYU Press

Sabedashvili, Tamar. 2007. Gender and Democratization: the Case of Georgia 1991-2006. Tbilisi: Heinrich Boll Foundation

Verdery, Katherine. 1996. What Was Socialism and What comes Next? NJ: Princeton University Press

Walshe, Denise. 2011. Women’s Rights in Democratizing States, Just Debate and Gender Justice in the Public Sphere. Cambridge: Cambridge University Press

Waylen, Georgina. 1994. Women and Democratization: Conceptualization Gender Relation in Transition Politics. World Politics 46 (3): 327-354